

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 347.62

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄС

Сафончик О.І.

Національний університет «Одеська юридична академія»

В запропонованій статті досліджуються загальні положення щодо припинення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні та деяких країнах ЄС. При цьому наголошується, що з урахуванням досвіду та деяких нормативно-правових актів країн-членів Євросоюзу, на сьогодні перед суспільством та державою стоїть дуже складне завдання щодо належного нормативно-правового регулювання шлюбно-сімейних правовідносин, що сприятиме зміцненню сім'ї, становленню шлюбно-сімейних правовідносин.

Ключові слова: шлюб, сімейні правовідносини, шлюбно-сімейні правовідносини, припинення шлюбу, розірвання шлюбу.

Постановка проблеми. На сьогодні Українська держава, перебуваючи на шляху до євроінтеграції, з метою вдосконалення та уніфікації норм та положень інституту сімейного права в частині нормативно-правового регулювання шлюбно-сімейних правовідносин, вживає заходів щодо врахування сформованих європейськими органами стандартів та правових традицій.

З часу розгляду можливості вступу Української держави до складу Євросоюзу, в якості основного компонента правових досягнень нашої держави виступає проведення реформ на підставі аналізу права ЄС та дослідження судової практики Суду Європейського Союзу. Первинні та похідні положення права ЄС становляться невід'ємною частиною національної правової системи України. Європейське право належить до міжнародного права громадськості і з точки зору функціональності автономним правопорядком. Воно включено в національне законодавство усіх держав-членів ЄС, як загальний елемент, що підкоряється єдиному застосуванню в державах-членах. Право постійно розвивається, створюючи більш системний та змістовний підхід. Держави члени, які, як правило, зберігають контроль над створенням права ЄС, зобов'язані дотримуватися правила застосування цього права в судовій практиці. Основними принципами є принцип прямого впливу і принцип пріоритету права ЄС стосовно національного права, в тому числі національних конституцій, хоча це і не прийнято без застережень.

У разі колізії норм права ЄС з конституційними нормами держави існує можливість зміни національних конституційних стандартів або внесення пропозицій щодо внесення змін у норми права ЄС з метою врегулювання питань, які суперечать національному законодавству та конституційному ладу.

Національний Конституційний Суд стоїть на позиції, що договори ЄС, мають пріоритет лише у відношенні звичаєвого законодавства, а не відносно конституційного права.

Процес гармонізації (уніфікації) приватного права в рамках ЄС, досягнутий під впливом двох європейських правових традицій (загальне право – «модель атлантичного океану» і цивільне

право – «модель середземноморська»), веде, по суті, до створення в Європі так званого змішаного права (право змішаної юрисдикції).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як: Ч.Н. Азімов, Т.Ф. Алексеєнко, С.С. Алексеєв, М.В. Антокольська, О.М. Бандурка, О.Б. Безпалько, С.М. Брагусь, Я.Р. Веберс, Є.М. Ворожейкін, Д.В. Генкін, В.С. Голанчук, К.А. Граве, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.О. Єрошенко, Н.М. Єршова, І.В. Жилінкова, О.С. Іоффе, О.М. Калітенко, В.М. Косак, Н.С. Кузнецова, К.Б. Левченко, В.В. Луць, Н.Ю. Максимов, Р.П. Мананкова, В.П. Маслов, Г.П. Матвеев, О.А. Підпригора, О.А. Пушкін, З.В. Ромовська, В.О. Рясенцев, В.М. Самойленко, В.І. Семчик, Р.О. Стефанчук, В.А. Тархова, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов, К.Л. Цимбал, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та інших.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз, систематизація, оцінка, розробка пріоритетних напрямів сімейного права в сфері припинення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні та деяких країнах ЄС.

Викладення основного матеріалу. В області сімейного права певними європейськими органами формуються стандарти. Однією з найвпливовіших організацій в цьому відношенні є Рада Європи. Цей орган є автором багаточисельних конвенцій (про усиновлення (24.04.1967 р.), про правовий статус дитини (05.10.1975 р.), про визнання і виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дитиною (20.05.1980 р.), про здійснення прав дитини (25.01.1996 р.), щодо контактів із дітьми (15.05.2003. р.), про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та насильства в сім'ї (15.05.2011 р.), резолюції та рекомендації з приводу врегулювання сімейного права, зокрема шлюбно-сімейних правовідносин. Разом з цим Рада Європи своєю діяльністю вводить стандарти, які в подальшому приймаються до внутрішніх законодавчих систем окремих держав – членів та ратифікуються у нормативно-правових актах держав не членів ЄС. Аналіз

зуючи конвенції, резолюції та рекомендації Ради Європи, можемо побачити, що деякі рішення викликають сумніви, бо вони відірвані від традиційних правових рішень. Наприклад руйнування традиційних моделей соціальної поведінки людини, особливо шлюбно-сімейних відносин, виховання дітей, ролі жінок або чоловіків в сім'ї. Вказане стосується партнерського виховання дітей, тобто коли подружжя однієї статі. Це викликає занепокоєння і заперечення в традиційних суспільствах та приймається як напад на шлюб, сім'ю і її основні цінності. Звичайно тут виникають протиріччя з соціальними науками, Церквою та іншими релігійними товариствами.

У багатьох країнах (Італія, Росія, Об'єднані Арабські Емірати, Австралія, Бермудські Острови, Чилі, Домініканська Республіка, Гонконг, Індія, Ізраїль, Японія, Сінгапур) в тому числі й в Україні, ще не допускається правове регулювання партнерських відносин або одностатевих шлюбів.

Разом з тим слід зауважити, що українським законодавством одностатеві партнерства не розглядаються як сімейні союзи, вони не можуть офіційно реєструватися, але фактичне співжиття таких пар не переслідується законом, а конституція гарантує кожній особі особисту свободу, недоторканість особи та її приватного життя [1, с. 84].

Згідно ст. 9 Конституції України [2], ратифіковані Верховною Радою міжнародні договори в подальшому стають частиною національного законодавства. Разом з цим, звернемо увагу на те, що на шляху до євроінтеграції Україна підписала і ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини і основних свобод. Тим самим наша держава зобов'язалась дотримуватися положень вказаного найважливішого документа визнавши верховну юрисдикцію Європейського суду з прав людини, який базується на цій конвенції. За останні роки, Європейський суд прийняв ряд важливих рішень, які законодавчо закріпили на загальноєвропейському рівні визнання прав осіб нетрадиційної орієнтації як прав людини та неприпустимості дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Прецедентне право Європейського суду з прав людини є зараз одним із складових внутрішнього законодавства країн-членів ЄС, в тому числі й України.

На сьогодні шлюбно-сімейні правовідносини, є водночас явищем соціально-узагальненим та особисто-конкретним. Вони випробують на собі дуже складний і суттєвий вплив правових і моральних правил, в тому числі й нетрадиційних моделей соціальної поведінки, етичних норм, законів тощо.

В правових системах сімейного права країн-членів Євросоюзу, так як і в Українській правовій системі сімейного права, одним з найважливіших питань є нормативно-правове регулювання шлюбно-сімейних правовідносин з урахуванням моральних, етичних, культурних та соціальних аспектів зазначених правовідносин. Шлюбно-сімейні правовідносини, як зазначають багато вчених, це є основа розвитку та становлення суспільства, і регламентується положеннями сімейного права. Крім того, актуальним питанням є й припинення шлюбно-сімейних правовідносин між подружжям, в тому числі, розірвання шлюбу та його правові наслідки.

Під припинення шлюбно-сімейних правовідносин слід розуміти зумовлене настанням певних юридичних фактів припинення правовідносин, які виникли між чоловіком та жінкою як за юридично оформленим шлюбом, так і в інших випадках (наприклад, у разі припинення фактичних шлюбних відносин. При цьому припинення шлюбу відрізняється від визнання його недійсним тим, що воно спрямовано у майбутнє, тоді як визнання шлюбу недійсним має зворотню силу і припиняє правові наслідки шлюбу з моменту його укладання [3, с. 130]. Крім того, шлюб припиняється внаслідок його розірвання між жінкою та чоловіком за їх ініціативою або одного з них, або в разі смерті одного з подружжя (ст. 104 СК України) [4, с. 366]. Слід звернути увагу, що припинення шлюбу відрізняється від визнання шлюбу недійсним, так як перше має правові наслідки (майнові та немайнові відносини колишнього подружжя), а друге має зворотню силу і припиняє правові наслідки з моменту укладення шлюбу.

У тому випадку, коли колишні чоловік і дружина будуть продовжувати жити одною сім'єю, а їхній шлюб був розірваний у реєстраційному порядку, то розірвання шлюбу за заявою зацікавлених осіб може бути визнано судом фіктивним. Виходячи зі змісту ст. 108 СК України [5, с. 189], фіктивне припинення шлюбу можна визначити як таке розірвання шлюбу державним органом РАЦС, що було здійснено подружжям не з метою припинення шлюбних правовідносин і подальшого сімейного життя, а з будь-якою іншою метою.

Для значної кількості законодавств країн світу є характерним встановлення у різних комбінаціях кумулятивних зв'язків щодо вирішення питань припинення шлюбу та його правових наслідків (наприклад, Естонія, Італія, Португалія, Румунія, Туніс, Угорщина, Швейцарія та ін.).

За законодавством України, припинення шлюбно-сімейних правовідносин не припиняє права спільної сумісної власності подружжя на майно, набуте за час шлюбу, для цього необхідною його розділити. До вимог про поділ майна, заявлених після припинення шлюбних правовідносин, застосовується позовна давність у три роки (ч. 2 ст. 72 СК України). Якщо говорити про припинення шлюбу шляхом його розірвання, з моменту розірвання шлюбу втрачається право на одержання спадщини за законом після смерті колишнього чоловіка або дружини, право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами тощо. Однак, припинення шлюбно-сімейних правовідносин не впливатиме на обсяг батьківських прав, а саме право одного з батьків, який проживає окремо, брати участь у вихованні дитини, а другий з колишнього подружжя не може йому в цьому перешкоджати. Усі питання виховання та утримання дітей, після припинення шлюбно-сімейних правовідносин, вирішуються за взаємною згодою батьків, або в судовому порядку.

Більшість країн континентальної Європи є католицькими країнами, і, безумовно, на шлюбно-сімейні правовідносини істотно, вплинуло канонічне (католицьке) право, згідно з уявленнями якого розлучення або взагалі неприпустиме, або дозволяється не інакше, як рішенням церковних органів виключно за наявності суворо обмежених

підстав. Сучасне законодавство щодо розлучення певною мірою лібералізоване, однак держава продовжує контролювати процес розлучення подружжя, оскільки вважається, що розпад сім'ї вкрай небажаний для суспільства, негативно на ньому позначається. Разом з тим, ця позиція поступово відступає з міркувань захисту інтересів особи та її особистих немайнових прав.

Закони деяких зарубіжних країн допускають розірвання шлюбу переважно у судовому порядку за наявності певних підстав, основними з яких є: безнадійний розпад сім'ї та винна поведінка одного з подружжя, яка дозволяє іншому ініціювати процедуру розлучення тощо.

У праві більшості держав-членів Євросоюзу існує так званий інститут сепарації – як правило, умовне, безстрокове призупинення дії шлюбу судом та одержання дозволу на роздільне проживання чоловіка і жінки. Іншими словами, подружжя пара юридично оформляє роздільне проживання, при цьому дійсність шлюбу не припиняється, а чоловік і дружина не в змозі укласти іншого шлюбу. Однак, можуть наставати наслідки іншого характеру: припиняється обов'язок спільного проживання, не виникає режим спільного майна, що набувається за час

такого роздільного проживання, та ін. У рішенні суду про встановлення режиму роздільного проживання врегульовуються майнові питання та питання виховання дітей. Обидві сторони протягом цього періоду однаковою мірою відповідають за утримання дітей. Подружжя може обрати законне роздільне проживання як засіб перевірки того, чи є сенс подавати на розлучення. У багатьох випадках сепарація є попередньою стадією розлучення, хоча може закінчуватися й примиренням подружжя та збереженням сім'ї. В Україні дане питання врегульоване у ст. ст. 119-120 СК України [6].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, зважаючи на викладене з урахуванням досвіду та деяких нормативно-правових актів країн-членів Євросоюзу, на сьогодні перед суспільством та державою стоїть дуже складне завдання щодо належного нормативно-правового регулювання шлюбно-сімейних правовідносин, що сприятиме зміцненню сім'ї, становленню шлюбних правовідносин. При цьому, вказане регулювання повинно здійснюватися в межах, які не будуть обмежувати а ні волі чоловіка, а ні волі жінки щодо створення шлюбно-сімейних правовідносин або їх припинення.

Список літератури:

1. Сімейне право України: Підручник / За ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер. – 2016. – 520 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
3. Сімейне право України: Підручник / За ред. С.Б. Булеци. – К.: Заня. – 2015. – 375 с.
4. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд. / За ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я. – 2005. – 896 с.
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22.
6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. Є.О. Харитоновна. Х.: Одиссей. – 2006. – 552 с.

Сафончик О.И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕКРАЩЕНИЯ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ И НЕКОТОРЫХ СТРАНАХ ЕС

Аннотация

В предложенной статье исследуются общие положения, касающиеся прекращения брачно-семейных правоотношений в Украине и некоторых стран ЕС. При этом акцентируется внимание, что с учетом опыта и некоторых нормативно-правовых актов стран-членов Евросоюза, сегодня перед обществом и государством стоит очень сложная задача относительно надлежащего нормативно-правового регулирования брачно-семейных правоотношений, что будет способствовать укреплению семьи, становлению брачно-семейных правоотношений.

Ключевые слова: брак, семейные правоотношения, брачно-семейные правоотношения, прекращение брака, расторжение брака.

Safonchik O.I.

National University "Odessa Law Academy"

SOME ISSUES OF TERMINATION OF MARRIAGE AND FAMILY LEGAL RELATIONS IN UKRAINE AND SOME EU COUNTRIES

Summary

The present article deals with the general provisions relating to the termination of marriage and family relations in Ukraine and some EU countries. At the same time, attention is drawn to the fact that, taking into account the experience and some normative legal acts of the EU member states, today, the society and the state faces a very difficult task on the appropriate regulatory marriage and family relations, which will help to strengthen the family, the development of marriage and family legal relations.

Keywords: marriage, family relations, marriage and family relationship, the termination of marriage, divorce.